

Opgaven bij het college Kwantummechanica 2

Week 7

Opgave 12: Het twee-elektron systeem!!!

Beschouw een systeem bestaande uit twee spin-1/2 elektronen. De toestandsfuncties die dit systeem beschrijven moeten dus antisymmetrisch zijn onder de bijbehorende verwisselingsoperator $\hat{P}_{12}$. Neem aan dat de Hamilton-operator van het systeem niet alleen met $\hat{P}_{12}$ commuteert, maar ook met de totale spinoperator $\hat{S} = \hat{S}_1 + \hat{S}_2$. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer $\hat{H}$ spinonafhankelijk is. Het is dan verstandig voor de energie-eigenfuncties simultane eigenfuncties van $\hat{H}$, $\hat{P}_{12}$, $\hat{S}^2$ en $\hat{S}_z$ bij de eigenwaarden E , -1 , $S(S+1)\hbar^2$ respectievelijk $m_s\hbar$ te gebruiken. In de plaatsrepresentatie vinden we dan

$$\psi_E(q_1, q_2) = \psi_E(\vec{r}_1, \vec{r}_2) \chi_{S, m_s}(\sigma_1, \sigma_2) ,$$

waarbij de ruimtelijke golffuncties $\psi_E(\vec{r}_1, \vec{r}_2)$ oplossingen zijn van

$$\hat{H} \psi_E(\vec{r}_1, \vec{r}_2) = E \psi_E(\vec{r}_1, \vec{r}_2) .$$

Verder is S de behouden totale spin van het twee-elektron systeem en m_s het bijbehorende behouden magnetische kwantumgetal voor projectie langs de z -as. Er zijn vier onafhankelijke spinfuncties $\chi_{S, m_s}(\sigma_1, \sigma_2)$: een zogenaamde spin-singlet toestand voor $S = m_s = 0$,

$$\chi_{0,0}(\sigma_1, \sigma_2) = \frac{1}{\sqrt{2}} \left[\chi_{\frac{1}{2}, \frac{1}{2}}(\sigma_1) \chi_{\frac{1}{2}, -\frac{1}{2}}(\sigma_2) - \chi_{\frac{1}{2}, -\frac{1}{2}}(\sigma_1) \chi_{\frac{1}{2}, \frac{1}{2}}(\sigma_2) \right] ,$$

en de zogenaamde spin-triplet toestanden voor $S = 1$,

$$\chi_{1, m_s}(\sigma_1, \sigma_2) = \begin{cases} \chi_{\frac{1}{2}, \frac{1}{2}}(\sigma_1) \chi_{\frac{1}{2}, \frac{1}{2}}(\sigma_2) & \text{als } m_s = +1 \\ \frac{1}{\sqrt{2}} \left[\chi_{\frac{1}{2}, \frac{1}{2}}(\sigma_1) \chi_{\frac{1}{2}, -\frac{1}{2}}(\sigma_2) + \chi_{\frac{1}{2}, -\frac{1}{2}}(\sigma_1) \chi_{\frac{1}{2}, \frac{1}{2}}(\sigma_2) \right] & \text{als } m_s = 0 \\ \chi_{\frac{1}{2}, -\frac{1}{2}}(\sigma_1) \chi_{\frac{1}{2}, -\frac{1}{2}}(\sigma_2) & \text{als } m_s = -1 \end{cases} ,$$

met $\chi_{\frac{1}{2}, \pm\frac{1}{2}}(\sigma_1)$ en $\chi_{\frac{1}{2}, \pm\frac{1}{2}}(\sigma_2)$ de gebruikelijke 1-deeltjes spinvectoren van de elektronen.

- (i) Waarom is $\hat{S}$ een acceptabele twee-elektron observabele?
- (ii) Waarom moet de ruimtelijke golffunctie $\psi_E(\vec{r}_1, \vec{r}_2)$ symmetrisch zijn voor de spin-singlet toestand en antisymmetrisch voor de spin-triplet toestanden?
- (iii) Laat aan de hand van de werking op de basistoestanden $\chi_{S, m_s}(\sigma_1, \sigma_2)$ zien dat

$$\hat{P}_{12} \xrightarrow{\text{spinruimte}} \hat{P}_{12}^{\text{spin}} = \frac{1}{2} \left(\hat{1} + \frac{4}{\hbar^2} \hat{S}_1 \cdot \hat{S}_2 \right) = \frac{1}{2} \left(\hat{1} + \frac{2}{\hbar^2} [\hat{S}^2 - \hat{S}_1^2 - \hat{S}_2^2] \right) .$$

Neem vervolgens aan dat de deeltjes geen onderlinge interactie hebben en niet in dezelfde 1-deeltjestoestand zitten. Dan kunnen we de ruimtelijke golffuncties schrijven als

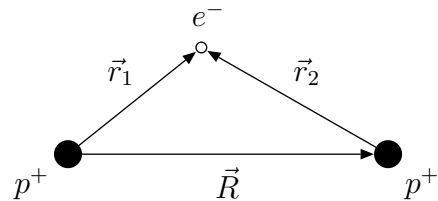
$$\psi_E^\pm(\vec{r}_1, \vec{r}_2) = \frac{1}{\sqrt{2}} \left[\psi_A(\vec{r}_1) \psi_B(\vec{r}_2) \pm \psi_B(\vec{r}_1) \psi_A(\vec{r}_2) \right],$$

waarbij het bovenste (onderste) teken bedoeld is voor de spin-singlet (triplet) toestanden. De labels A en $B \neq A$ representeren complete sets ruimtelijke kwantumgetallen.

- (iv) Beredeneer aan de hand van de waarschijnlijkheidsdichtheid $|\psi_E^\pm(\vec{r}_1, \vec{r}_2 = \vec{r}_1)|^2$ dat de spin-triplet elektronen de neiging hebben elkaar ruimtelijk te vermijden, terwijl de spin-singlet elektronen nou juist een verhoogde waarschijnlijkheid hebben om dicht bij elkaar te zitten vergeleken met een behandeling waarbij de elektronen als onderscheidbaar worden beschouwd.
- (v) Uitdaging: beschouw nu het geval dat $\psi_A(\vec{r})$ verwaarloosbaar is buiten het ruimtelijke gebied A en dat $\psi_B(\vec{r})$ verwaarloosbaar is buiten het ruimtelijke gebied B dat ver van gebied A verwijderd ligt. Leg uit dat in dit geval van gelocaliseerde elektronen de identiteitsvraag en de daarmee samenhangende antisymmetrisatie geen rol spelen. Hint: geef het gelocaliseerde elektron in gebied A dan wel B aan met $\vec{r}_A$ dan wel $\vec{r}_B$.

Opgave 13: Covalente binding voor het H_2^+ -molecuul (deels numerieke opgave)

Beschouw een H_2^+ -molecuul onder verwaarlozing van de elektronmassa m_e ten opzichte van de protonmassa. Laat $\vec{r}_1 = \vec{r} - \vec{R}_1$ en $\vec{r}_2 = \vec{r} - \vec{R}_2$ de plaatsvector van het elektron zijn ten opzichte van de posities $\vec{R}_{1,2}$ van de twee waterstofkernen (protonen) en geef de internucleaire plaatsvector die de twee waterstofkernen met elkaar verbindt aan met $\vec{R} = \vec{R}_2 - \vec{R}_1$ (zie schematisch plaatje). Deze internucleaire plaatsvector beschrijft de onderlinge bewegingen van de waterstofkernen. In overeenstemming met de Born–Oppenheimer benadering, die in hoofdstuk 4 van het collegedictaat zal worden geïntroduceerd, worden $\vec{R}_{1,2}$ hier behandeld als vaste externe parameters die de Hamilton-operator van het elektronsysteem beïnvloeden. De twee protonen zijn hiermee feitelijk gelocaliseerd, zodat de antisymmetrisatie-procedure voor identieke fermionen effectief achterwege kan worden gelaten (zie opgave 12). Voor het elektronsysteem geldt bij verwaarlozing van spininteracties de volgende Hamilton-operator in de plaatsrepresentatie:

$$\hat{H} \stackrel{\text{plaatsrepr.}}{=} -\frac{\hbar^2}{2m_e} \nabla_{\vec{r}}^2 - \alpha \hbar c \left(\frac{1}{|\vec{r}_1|} + \frac{1}{|\vec{r}_2|} - \frac{1}{|\vec{R}|} \right).$$

- (i) Leg uit waarom bovenstaande Hamilton-operator invariant moet zijn onder de verwisselingsoperator $\hat{P}_{12}$ die de coördinaten van de twee protonen verwisselt.

- (ii) Waarom kunnen we dan de energie-eigenfuncties $\psi_E(\vec{r}_1, \vec{r}_2)$ van het elektronsysteem zoeken tussen de functies die symmetrisch dan wel antisymmetrisch zijn onder de verwisseling van de relatieve elektroncoördinaten $\vec{r}_1$ en $\vec{r}_2$?

Op basis van een testfunctie met $R \equiv |\vec{R}|$ als variatieparameter zal nu worden bewezen dat de grondtoestandsenergie E_{grond} van dit systeem lager kan liggen dan de grondtoestandsenergie $E_1 = -13.6$ eV van een neutraal waterstofatoom plus een vrij proton, zodat een moleculaire binding mogelijk is. Beschouw hiertoe als grondtoestandstestfuncties

$$\phi_{\pm}(\vec{r}_1, \vec{r}_2) = \psi_0(\vec{r}_1) \pm \psi_0(\vec{r}_2) = \exp(-|\vec{r}_1|/a_0) \pm \exp(-|\vec{r}_2|/a_0) ,$$

met a_0 de Bohr-straal van een waterstofatoom en $\psi_0(\vec{r})$ de bijbehorende ongenormeerde grondtoestandsfunctie met energie $E_1 = -13.6$ eV. In termen van de dimensieloze variabele $\kappa \equiv R/a_0$ worden de energieverwachtingswaarden van deze testfuncties gegeven door

$$E[\phi_{\pm}] \equiv \frac{\langle \phi_{\pm} | \hat{H} | \phi_{\pm} \rangle}{\langle \phi_{\pm} | \phi_{\pm} \rangle} = E_1 - \frac{2E_1}{\kappa} \frac{(1 + \kappa) \exp(-2\kappa) \pm (1 - 2\kappa^2/3) \exp(-\kappa)}{1 \pm (1 + \kappa + \kappa^2/3) \exp(-\kappa)} \geq E_{\text{grond}} .$$

- (iii) Werk de volgende onderdelen numeriek uit:

- plot het verschil $E[\phi_{\pm}] - E_1$ en leg uit dat er een moleculaire binding mogelijk is voor een grondtoestandsfunctie die symmetrisch is onder de verwisseling van de relatieve elektroncoördinaten $\vec{r}_1$ en $\vec{r}_2$;
- maak een numerieke schatting voor de κ -waarde waarvoor de binding het sterkst is en bepaal de bijbehorende bindingsenergie;
- laat zien dat in geval van binding de elektronwaarschijnlijkheidsdichtheid maximaal is op de as die door beide kernen heengaat, met een voorkeur voor het gebied tussen beide kernen in.

- (iv) Voeg nog een tweede elektron toe, waardoor uiteindelijk een H_2 -molecuul ontstaat. Ook dit elektron zit in geval van een binding bij voorkeur tussen beide kernen in. Beredeneer dat de elektronen dan het liefst in een spin-singlet toestand zullen zitten.

We hebben hier te maken met een zogenaamde covalente binding, waarbij atomen aan elkaar binden tot moleculen door middel van een elektronaccumulatie in het gebied tussen de atomen in.